

ВИВЧАЙМО МОВУ СПІВАЮЧИ

Олександра Антонів

Львівський національний університет імені Івана Франка (Україна)

Streszczenie. W artykule zwrócono uwagę na piosenkę – pomoc dydaktyczną wykorzystywaną w nauczaniu studentów cudzoziemców. Pokazano różne aspekty wykorzystania piosenek w nauczaniu języka. Zaprezentowane zostały sytuacje, w których można wykorzystać teksty piosenek na zajęciach z języka ukraińskiego jako obcego.

Słowa kluczowe: tekst piosenki, norma językowa, nawyki językowe, rodzaje działalności językowej

Українська пісня — це геніальна поетична біографія українського народу.
О. Довженко

Невід’ємною частиною історії, побуту, долі, життя кожного народу є пісня. Духовним обличчям нації назвав народну пісню Адам Міцкевич, а Григорій Нудьга наголошує, що „пісня й дума найпомітніші дари, принесені нами (українцями – *О.А.*) у вселюдську духовну скарбницю”¹.

Не дивно, що й лексема „пісня” яскраво відображена у мовній картині світу українців. За асоціативним словником існує більше ста двадцяти означень до слова „пісня”. Її називають *веселою, сумною, дзвінкою, народною, гарною, мелодійною, задушевною, бадьорою, журливою, солов’їною*, а також *замріяною, лебединою, полум’яною* та ін². Слово „пісня” активно функціонує у прислів’ях, наприклад: *Щира пісня гріє краще за кожуха*; у фразеологізмах: *лебедина пісня* – останній твір; *стара пісня* – про що-небудь давно відоме³.

Пісня є важливим елементом української культури та мови. Саме тому вона відіграє одну з провідних ролей у вивченні українського лінгвокраїнознавства (лінгводидактичної дисципліни, що пропагує вивчення мови через культуру народу).

У центрі сучасної лінгводидактики – постійний пошук нових засобів, способів подання і засвоєння мовного матеріалу. Залучення пісенного

¹ Г.А. Нудьга, *Українська пісня в світі*, Київ 1989, с. 6.

² Див.: Н. П. Бутенко, *Словник асоціативних означень іменників в українській мові*, наук. ред. А.С. Супрун, Львів 1989, с. 223.

³ Див.: Україна в словах: Лінгвокраїнознавчий словник-довідник, упор. Н. Данилюк, Київ 2004, с. 417–418.

тексту під час вивчення української мови як іноземної сприяє активізації навчального процесу, зацікавленню іноземного студента.

Вирішуючи завдання відбору текстів пісень, важливо брати до уваги, з одного боку, пізнавальну цінність тексту, з іншого – індивідуальність студента-іноземця, рівень його знань та уявлень про країну, її культуру, історію, особливості її соціальної та національної самосвідомості. Потрібно враховувати також і вподобання студента. Основним же буде смислове та лінгвокраїнознавче наповнення пісенного тексту.

Використовувати пісенний текст можна на початку заняття – для зацікавлення аудиторії, створення позитивного фону уроку; усередині заняття – пояснюючи новий матеріал, укінці – закріплюючи вивчене. Усе залежить від винахідливості, творчого підходу викладача, рівня знань студентів-іноземців, методичної доцільності та послідовності подання матеріалу.

Впровадження пісень у навчальний процес має багато позитивних ознак, серед яких:

- а) вироблення мовних навичок: орфоепічних, лексичних, граматичних;
- б) активізація видів мовленнєвої діяльності: аудіювання, читання, говоріння, слухання;
- в) розширення культурної пам'яті студентів-іноземців, своєрідна інкультурація іноземця;
- г) вироблення естетичних смаків.

Проте варто дуже уважно ставитися до підбору текстів пісень, адже часто вони не відображають сучасної літературної норми української мови:

акцентуаційної, наприклад: *Дівчино, рибчино, чорнобривко моя* (замість *дівчино, рибчино*); *Горіла сосна палала, Під нев дівчина стояла* (замість *падала, стояла*);

лексичної: *Бодай ся когут знудив (півень); А де ж ти мя поведеш (мене);*

граматичної: *Червону руту не шукай вечорами* (замість *Червоної руту* – родовий відмінок при запереченні); *Малая нічка мала, Я ще м ся не виспала* (уживання повних нестягнених форм прикметника, препозиція постфікса *ся*).

На порушення норми треба звертати увагу студентів-іноземців, проте лише на вищому етапі вивчення мови. На початковому така інформація буде лише заважати і дезорієнтувати у глибокому мовному морі, яким є для будь-кого чужа мова.

Протягом багатьох років Центр україністики при Львівському національному університеті імені Івана Франка проводить міжнародні школи для іноземних громадян. Практика свідчить, що студенти набагато легше запам'ятовують пісенний текст, краще працює їхня артикуляція, ніж під час звичайного повторення чи заучування слів.

Для ілюстрації орфоепічних особливостей української мови, зокрема асиміляції приголосних, варто використати уривки пісень, де наявне явище асиміляції. Наприклад:

Прослухайте пісню, запишіть пропущені літери:*Галю ж моя, Галю, дай води напи.....**Ти ж така хороша, дай хоч поди.....* (Несе Галя воду).

Розширенню словникового запасу студентів-іноземців, наприклад, під час вивчення назв днів тижня, сприятиме залучення у навчальний процес пісні *Ти казала в понеділок*. На початковому етапі на прикладі цього тексту можна тренувати не лише лексичні, а й граматичні навички, зокрема вживати знахідний відмінок із значенням часу, наприклад:

Розкрийте дужки за зразком.Зразок: *Ти казала.....* (понеділок)*Ти казала в понеділок**Ти казала(вівторок)**Ти казала.....(середа)**Ти казала.....(четвер)**Ти казала.....(п'ятниця)**Ти казала.....(субота)**Ти казала.....(неділя)*

Якщо для початківців під час вивчення теми *Назви місяців* можемо запропонувати пісню *Хто родився в січні* та активізувати одночасно граматичний матеріал – місцевий відмінок, то на вищому рівні, особливо для славістів, буде цікаво проаналізувати етимологію назв місяців.

Для вироблення граматичної компетенції доречно залучити пісню *Гей, наливайте повнії чари*, на прикладі якої можна практикувати творення форм наказового способу дієслів. Варто запропонувати студентам текст пісні, у якому пропущено форми наказового способу, а замість них подати інфінітиви. Студенти мають самостійно утворити ці форми, а потім перевірити правильність, слухаючи пісню.

Утворіть форми наказового способу від дієслів у дужках:*Гей, повнії чари, (наливати)**Щоб через вінця лилося,**Щоб наша доля нас не цуралась,**Щоб краще в світі жилося!**..... ж об землю лихом-журбою, (вдарити)**Щоб стало всім веселіше.**Вип'єм за щастя, вип'єм за долю,**Вип'єм за все, що миліше!**..... ж, панове,, братове, (пити)**.....ж, ще поки нам п'ється, (пити)**Поки недоля нас не спіткала,**Поки ще лихо сміється.*

На наступному занятті ускладнюємо завдання. Використавши як мовний матеріал пісню *Варенички*, пропускаємо взагалі дієслова

у наказовому способі і просимо студентів на основі мовної здогадки самим заповнити прогалини. Це завдання не лише свідчитиме про уміння граматично правильно утворити форму наказового способу, а й дасть уявлення про розуміння іноземцем загального контексту пісні, зрештою, буде цікавим і дотепним матеріалом для обговорення.

Доберіть за змістом дієслова і запишіть їх у формі наказового способу:

Варенички

Ой, мій милий вареничків хоче,

Ой, мій милий вареничків хоче.

Навари, милая, навари, милая,

Навари, у-ха-ха, моя чорнобривая!

Та й дров же нема, милий мій, миленський,

Та й дров же немає, голуб мій сизенький!

....., милая,, милая,

....., у-ха-ха, моя чорнобривая!

Та й сили ж нема, милий мій, миленський,

Та й сили ж немає, голуб мій миленський!

....., милая,, милая,

....., у-ха-ха, моя чорнобривая!

А з ким будеш доживати, милий мій, миленський?

Так з ким будеш доживати, голуб мій сизенький?

Із кумой, милая, із кумой, милая,

Із кумой, у-ха-ха, моя чорнобривая!

Так підем же додому, милий мій, миленський,

Вареничків наварю, голуб мій сизенький!

....., милая,, милая,

....., у-ха-ха, моя чорнобривая!

Пісенний аудіотекст можна сприймати і як об'єкт взаємодії усіх видів мовленнєвої діяльності. Виробленню аудіонавичок сприятиме завдання прослухати текст пісні і заповнити прогалини. Методично правильно буде, якщо ці прогалини одночасно стануть ілюстрацією певної лексичної чи граматичної теми, щоб логічно перейти до пояснення.

Спробуємо проілюструвати цю тезу уривком уроку, в якому пропонуємо синтез не лише вправ на види мовленнєвої діяльності, але й залучення різних видів мистецтва – живопису, поезії, музики. Комунікативна тема уроку – Український живопис, персоналія – Іван Марчук. Після прочитання і обговорення тексту про митця і його унікальний напрям у малярстві студентам можна запропонувати такі завдання.

Перегляньте збірку поезій Ліни Костенко „Гіацинтове сонце”, яку проілюстрував Іван Марчук, та висловіть своє враження від його картин, які є ілюстраціями до поезій.

Слухаючи поезію Ліни Костенко „Старесенька іде по тій дорозі” у виконанні Ольги Богомолець, заповніть пропуски у тексті.

Старесенька, 1) по тій дорозі.
Як завжди. Як недавно. Як давно.
2) 3) у неї нозі.
4) здоров’я, де тепер воно?
І знов 5) 6) за деревами
Світанок стежку снігом 7)
Куди ж ти 8)? Я 9) тебе! Даремно.
10) ліхтар – ніхто не 11)

Відповідь: 1) іде; 2) стомила; 3) болять; 4) було; 5) іде; 6) спинилась; 7) притрусив; 8) йдеш; 9) жду; 10) горить; 11) погасив.

Заповніть таблицю, записуючи в першій колонці дієслова, які були пропущені в поезії:

дієслово	недоконаний вид	доконаний вид	введіть у контекст
іде	іти	піти	Він іде в університет. Хлопцям треба іти до школи. Вона пішла додому.

Висловіть своє враження від картини Івана Марчука, що є ілюстрацією до поезії, яку ви прослухали.

План:

1. Що ви бачите на картині?
2. Які кольори переважають на ній?
3. Чому, на вашу думку Іван Марчук намалював саме цю картину як ілюстрацію до поезії?
4. Як ви вважаєте, чому маляр намалював тільки одне яблуко, а не більше?
5. Як би ви назвали цю картину?

Прослуховуючи пісню *Хто родився в січні*, можна тренувати аудіонавички, коли кожен студент упізнає „свій” місяць. Логічними після аудіювання будуть вправи на письмо, наприклад, для початківців можна запропонувати схему написання найпростішого привітання, для студентів середнього рівня – створити колективне привітання, коли кожен наступний

студент дописує послідовно фрази привітання. Для студентів вищого рівня володіння мовою можна запропонувати написати офіційне і приватне привітання, потрібно пояснити, чим вони мусять відрізнятися. Фантазія викладача може перетворити це досить складне завдання у цікаву гру, наприклад: ***Уявіть, що Ви Президент Польщі. Напишіть привітання Президентіві України з нагоди Дня незалежності.***

Пісня *Несе Галя воду*, зокрема пісенні рядки: *ти така хороша, дай хоч подивиться*, – можуть стати переходом до вироблення навичок говоріння, а саме відпрацювання етикетних формул компліменту.

Пісенний текст особливо придатний для використання на інтенсивних курсах української мови як іноземної, бо одночасно з виробленням мовних і мовленнєвих навичок ми можемо пояснити багатий країнознавчий матеріал. Настає своєрідна інкультурація іноземного студента – занурення в культурний простір України, а це потребує, у свою чергу, семантизації фонової та безеквівалентної лексики.

Пісня *про рушник* спричинить пояснення культурного фону лексики *рушник* (її функціонального призначення: де використовують рушники в Україні? – На весіллі, на похоронах, розміщують над іконами, проводжають у дорогу). Можна говорити також про колористику та орнаменти різних регіонів України, традиції вишивання.

Дуже часто семантизації потребують фонові лексеми, наприклад, часто вживаною в українських піснях є лексема *барвінок*. Предметом розмови можуть стати: зовнішній вигляд рослини, символічне значення в українській культурі, функціональне призначення (Чому барвінок садять на могилах? Чому вплітають у вінки дівчата?). Студенти-іноземці можуть навести приклади рослин, які мають символічне значення в їхніх країнах. Запам'ятовуванню лексики та її культурного фону допоможе читання легенди про барвінок і з'ясування народної етимології назви⁴.

Пісні – багатий матеріал для теми *Зовнішність людини*. На основі опрацювання українських народних пісень студентам можна запропонувати створити стереотипний вигляд українки чи українця.

Відсутність лінгвокраїнознавчих коментарів під час прослуховування пісні може призвести до курйозів. Так, буквальный переклад кількох рядків пісні: *Несе Галя воду, коромисло гнеться, а за нею Іванко, як барвінок в'ється* – привів німецьких студентів до висновку, що це пісня про важку долю української жінки.

Рядки пісні *Кохайте жінку* у виконанні Віктора Павлика:

Жінці потрібен дотик

Серця, душі й руки,

Жінці потрібні котики,

Ружі, тюльпани й бузки.

⁴ Читанка з народознавства, Тернопіль 1993, с. 27.

*Жінці потрібна слабкість,
Впасти в сльозах на груди,
Жінці потрібна радість,
А не безсила лють.*

дають змогу іноземному студентові, який не знає культурного фону лексеми *котик*, а лише її пряме значення – зменшено-пестливе від *кіт* – зробити висновок, що автор закликає чоловіків дарувати коханим жінкам поряд з квітами і котів.

Для студентів вищого рівня можна використовувати матеріали, у яких виявляється національна специфіка української мови, наприклад, звернути увагу на форми з -но,-то.

*Ой у полі жито
Копитами збито,
Козаченька вбито (Нар. пісня).*

Творчим і водночас цікавим для філологів або досить креативних студентів стане завдання створити слова на мелодію уже відомої їм української пісні. Практика літніх шкіл свідчить, що студенти охоче виконують це, намагаючись описати враження від побаченого в Україні.

Цікавим, з нашого погляду, є досвід польських колег, які створили своєрідний музичний посібник, на основі якого студенти-іноземці вдосконалюють знання польської мови⁵. Думаю, що поява такого посібника в Україні також мала б позитивний відгук від іноземних студентів.

Підбір пісень на заняттях з іноземцями може бути спричинений різними ситуаціями і потребами, наприклад,

• **ознайомлення з творчістю певного письменника:**

- Т. Шевченка *Рече та стогне Дніпр широкий, Така її доля, Думи мої*;
О. Олеся *Сміються-плачуть солов'ї*;
А. Шашкевича *Там, де Ятрань круто в'ється*;
М. Старицького *Ніч яка місячна, зоряна, ясна*;
І. Франка *Чого являєшся мені у сні, Ой ти, дівчино, з горіха зерня, Час рікою пливе*;
Д. Павличка *Два кольори*;
Л. Костенко *Папороть, Між іншим, Осінній день, Очима ти сказав..*
М. Сингаївського *Чорнобривці*;
А. Малишка *Пісня про рушник*;
М. Петренка *Дивлюсь я на небо*;
Б.-І. Антонича *Народився Бог на санях*;
С. Руданського *Колір чорний*;
П. Тичини *Яблуновоцвітню*.

⁵ A. Maikiewicz, J. Tambor, *Śpiewajaco po polsku*, Katowice 2006.

- **календарно-обрядовий принцип** (підбір піснених текстів відбувається відповідно до пори року а також свят, які на той час припадають), наприклад:

- пісні до свята Миколая (Тарас Чубай *Миколай бородатий*, Тартак *Зима – мати-мачуха*);

- пісні різдвяного циклу (Ані Лорак *Різдво, Різдво*, Мандри *Різдвяна*, ТНМК *Той, хто народився на Різдво*, Дударик Бог *Предвічний*, *Нова радість стала*, *Тиха ніч*, Пікардійська Терція *Небо і земля*, Олександр Пономарьов *Радуйся, світ*, хор Льонок *Ой сивая та й зозуленька*, Пікардійська Терція *Щедрик*, Дивні *Щедрівка*);

- пісні великоднього циклу (Марія Бурмака *Веснянка*, Цебер Касала *Подольночка*);

- купальські пісні (Інна Синягівська *Ой на Івана, та й на Купала*) та ін.;

- **пояснення символів України**

- державних – гімн України *Ще не вмерла України*, релігійний гімн України *Боже Великий Єдиний*;

- рослинних: Софія Ротару *Одна калина*, Ольга Богомолець *Папороть* на вірш Ліни Костенко, Микола Гнатюк *Смерека*, Mad Heads XL *Смерека*, Тарас Чубай *Червона рута*, Віталій Козловський *Чорнобривці*;

- тваринних: Океан Ельзи *Лелеки*, Новий час *Лелеки*, Оксана Білозір *Лелеки*, Ольга Богомолець *Ой, леле-лелеко* та ін.;

- **вивчення певної лексичної групи слів**

- назви страв (Тарас Чубай *Миколай бородатий*, Степ Кабанчик);

- назви тварин (народна пісня *Ой служив я в пана*);

- назви днів тижня (народна пісня *Ти ж мене підманула*);

- абстрактна лексика (Mad Heads XL *Пісня світла*) та ін.

- **ілюстрування різних жанрів лірики** (для студентів філологічного факультету):

- колискові (Махіма *Колискова*, Квітка Цісик *Колискова*);

- балади (Mad Heads XL *Не чекай*, Таліта Кум *Сльози*, Руслана *Я тебе люблю*);

- думи (Федір Жарко *Дума про Федора безродного*, Павло Супрун *На смерть козака-бандуриста*);

- коломийки (Явір *Гуцульська мозаїка*, Квітка Цісик *Коломийка*, Віктор Павлік *Коломийки*, *Весілля в Карпатах*);

- **тематичний принцип дасть можливість, наприклад, проілюструвати**

- Кохання (Віктор Павлік *Кохайте жінку*, Мандри *Любов*, Океан Ельзи *Така як ти*, Олександр Пономарьов *Тільки раз цвіте любов*, *Я люблю тільки тебе*, Дивні *Я спитав, чи любиш*, Тарас Чубай *Я твоє крило*);

– тему взаємин батьків і дітей (Аліна Гросу *Мамо*, Настя Приходько *Мамо*, Оксана Білозір *Пісня батьківська*, Квітка Цісик *Пісня про рушник*, Віталій Козловський *Чорнобривці*);

• **ознайомлення з важливими історичними подіями в Україні, наприклад,**

– голодомор (Оксана Білозір *Свіча*);
– воєнні та повоєнні часи (стрілецькі пісні: Квітка Цісик *Ой, видно село*, Демчишин *Гей там на горі Січ іде*; повстанські пісні: Львівські Музики *Йшли селом партизани*, *Маківка*, Остап Стахів *Під Львівським замком*, *Вже вечір вечоріє*; щедрівка: Гайдамаки *Сумний Святий вечір в сорок шостім році*);

– Помаранчева революція 2004 року (Сестри Тельнюк *Помаранчеве серце*, Гринджоли *Разом нас багато*, Mad Heads XL *Спека зимова*);

• **аналіз сучасних напрямів музичної культури:**

– класична музика (Володимир Гришко *Ніч яка місячна, зоряна, ясна* на слова М. Старицького);

– поп-музика (Друга Ріка *Відчиняй*, *Три хвилини*, Лама *Не мама*, Літак, Океан Ельзи *Я так хочу до тебе*, СКАЙ *Тебе це може вбити*);

– рок-пісні (Кому Вниз *Ворони*, *Ліра*, *Попіл*, Мертвий Півень *Липи*, *Поцілунок*, Тартак *Мій лицарський хрест*, *Я не хочу*);

– українське танго (Алла Кудлай *Гуцулка Ксеня*, Софія Ротару *Повір очам*, *Танго без відповіді*);

– фольклорні (Квітка Цісик *Ой, видно село*, Віктор Павлік *Ой, чий то кінь стоїть*, Марія Бурмака *Чорні черешні*, Явір *Розпрягайте, хлопці, коні*);

– фолк-рок (Гайдамаки *Вітер віє*, *Висит ябко, висит*);

– хіп-хоп (Black Beatles *Їхали козаки*, D.Lemma *Думи мої, думи мої*, КЛАН КАДА *Діти країни*, *Новий час Лелека*);

Сучасним студентам цікаво буде послухати, наприклад, текст пісні *Думи мої* на слова Т. Шевченка у виконанні хору Г. Верьовки і хіп-хоп версію цієї ж пісні; автентичні записи коломийок і їхні сучасні популярні обробки;

Навчання української мови як іноземної, як і будь-якої чужої мови, нелегкий процес. Вважаємо, що пісні – це дуже вдячний матеріал для навчання іноземців, адже не дарма українською піснею захоплюються у світі, а пісенність є національною рисою українців. Вдале і продумане залучення українських пісень значно збагатить процес навчання, емоційний чинник, захоплення милозвучністю української мови сприятиме активізації навчального процесу, полегшить і урізноманітнить його. Головне – такий підхід вироблятиме позитивне ставлення до вивчення мови.

LEARN LANGUAGE BY SINGING

Summary. Article deals with the songs as teaching material in the foreign audience. Author concentrate attention on positive and negative aspects of songs usage. Describes criteria of using songs during the lessons of Ukrainian as a foreign language.

Key words: song, language norms, skills, types of speech activity